

Viper i Randaberg

Kartlegging av hekkende viper i Randaberg våren 2018

Oppdragsrapport Randaberg kommune & Fylkesmannen i Rogaland

Kjell Ruud Mjølunes

Mangfoldrapport 4:2018

Sammendrag

I perioden 13. til 24. april 2018 ble alle potensielle hekkeområder for vipper i Randaberg besøkt. Områdene ble sjekket visuelt med kikkert eller teleskop, og antall vipper ble notert på kart. Markslag og eventuelle hekkedekoder ble også notert. De fleste områdene ble besøkt igjen i slutten av mai og i begynnelsen av juni for å få et inntrykk av vipenes hekkesuksess.

Totalt 396 vipper ble registrert på egnede hekkelokaliteter innenfor kommunegrensene. Dette tilsvarer 14 par per kvadratkilometer dyrka mark, trolig den høyeste vipetettheten i hele landet. De fleste vipene som ble observert viste hekkeadferd, og mange ruget. Utover våren ble mange av stubbåkrene vipene hadde valgt å etablere seg på pløyd opp, mens andre åkerlapper ble lagt under plast. Flere vipereir gikk tapt, og noen steder forsvant hele kolonier. Kontrolltellingene på seinvåren viste at mange vipepar hadde gitt opp hekkinga, og kun et fåtall store unger ble registrert.

Stubbåker pløyes opp og legges under plast midt i vipenes hekkesesong. Et kjent problem som virker å være særlig stort på Nord Jæren der en stor andel av vipene hekker på stubbåker.

Vipe som tester ut reirgrop på stubbåker. Et vanligere syn i Randaberg enn de fleste andre steder.

Målet med vipetellingen

Målet med vipetellingen i Randaberg var todelt:

- 1). Finne et bestandstall for vipe.
- 2). Kartering av alle hekkelokaliteter for vipe i Randaberg.

Konkrete bestandstall er mangelvare for de fleste fuglearter, så også for vipe. Estimering av bestander er ofte unøyaktige, og tar ikke tilstrekkelig hensyn til lokale variasjoner. Målet med tellingene var å fysisk besøke alle mulige og tenkelige hekkeområder for vipe i Randaberg minst en gang i løpet av hekketida våren 2018, telle alle vipere som viste hekkeadferd, og tegne hekkeområdene inn på kart. I alle områdene med aktivitet ble også markslag og andre interessante observasjoner notert.

Gjennomføringen av vipetellingene

Alle mulige og tenkelige hekkeområder for vipe i Randaberg ble besøkt av undertegnede minst en gang i løpet av april måned årene. Vipetellingen ble stort sett utført fra bil, med hyppige stopp. Ved fravær av kjørbare veier, ble områdene dekket til fots. Alle antatt egnede hekkeområder ble scannet med kikkert eller teleskop, og alle observerte vipere ble talt og forsøkt kjønnsbestemt. Observasjonene ble tegnet inn på medbragte detaljerte kart

umiddelbart. Markslag og andre interessante observasjoner ble notert på de samme kartene, det samme ble dato, tidspunkt og værforhold.

I etterkant av tellingene ble resultatene analysert og digitalisert via rapporteringsportalen artsobservasjoner.no. Alle hekkeområdene er dessuten tegnet inn på kart som presenteres under.

Metodiske utfordringer

Syn og hørsel var de viktigste «redskapene» under tellingene. Varierende sikt kan til en viss grad påvirke mulighetene til å oppdage vipere på hold, vipene er dessuten mindre aktive, og dermed vanskeligere å oppdage i gråvær enn når det er gode værforhold. Spillende vipere er hørbare på nokså langt hold, men muligheten til å oppdage vipere på lyd reduseres i områder med mye bråk, typisk fra trafikk eller rennende vann, eller på dager med mer enn moderat vind. Det ble ikke talt ved vindstyrke over frisk bris for å begrense dette problemet. På alle de seks telledagene i april 2018 var det høytrykksvær med sol, lite vind og nokså gode temperaturer. På besøkene i slutten av mai og i juni var værforholdene nokså like, men det blåste mer og var til dels svært varmt. Så varmt at det kan ha begrenset viperens aktivitet.

En rugende vipe kan være godt skjult selv om gresset ikke har kommet langt. Mange vipere ble garantert oversett i løpet av tellingene.

Vipene hekker for en stor del på dyrket mark, og ofte på gresseng. I høyt gress kan vipene være vanskelige å oppdage, derfor ble tellingene lagt til april, da gresset normalt ikke er kommet særlig langt. Overgangen mars-april var svært kald i 2018, og våren var sein. Vipeflokkene ankom derfor seinere enn vanlig til hekkeplassene på Jæren. Men så ble det varmt midt i april, og gresset vokste fort i siste halvdel av måneden slik at vinduet da det var

optimalt å kartlegge vipere på hekkeplass var nokså kort dette året. På de siste telledagene i siste halvdel av april var gresset blitt så høyt at flere vipere kan ha blitt oversett enn tidligere i måneden.

At tellingene ble lagt til april var delvis begrunnet med ønske om å telle vipene da de var på det mest aktive, i etablerings- og eggleggingsfasen, fordi de da er lettest å oppdage. Ideelt sett skulle tellingene vært utført i løpet av en periode på et par-tre dager midt i april, justert for hvor langt fremskreden våren var, og hvor langt majoriteten av vipene var kommet i hekkeprosessen. Da ville man sikret tilnærmet like forhold på alle måter. Dette var imidlertid ikke praktisk mulig å få til, og tellingen måtte spres over flere dager i perioden 13-24.april. Dette åpner selvsagt for nokså store feilmarginer på mange måter. Noen opplagte feilkilder redegjøres kort for under, og utførte bøtende tiltak for å begrense feilmarginene er beskrevet.

***I april kan det fremdeles være trekkende og rastende vipere fra andre hekkebestander på Jæren, disse skal ikke telles med.**

-Klare flokker ble ikke talt. Dessuten ble det stilt strengere krav til at vipene skulle fremvise «hekkeindikasjon» på de første tellingene (11.- 17.4) enn senere i sesongen for at de skulle telles med. Flere ikke-hekkende vipere er nok likevel kommet med i materialet.

***Ved jordbearbeiding blir ofte reir ødelagt, og vipene forsvinner. Telling før og etter jordbearbeiding (som ofte utføres i april) kan gi høyst forskjellig resultat.**

-Kontrolltellinger før og etter jordbearbeiding viste at dette var en høyst reell problemstilling, men det virket som om mange vipere som fikk ødelagt reir med egg tidlig i hekkesesongen nokså raskt etablerte seg på nytt, enten på samme jorde, eller like i nærheten. (Der reir ble ødelagt senere i sesongen virket det å være mindre reetablering, men materialet er lite og bør tillegges liten vekt). Tellingene dekket uansett hele sammenhengende geografiske områder hver telledag, dermed ble trolig mange vipere som hadde gitt opp hekking på grunn av jordbearbeiding fanget opp på nærliggende områder, slik at summen av vipere ikke ble feil.

***Oppdagelsesprosenten øker på nært hold.**

-Mens veiene gikk tett langs noen jorder og vipene var enkle å oppdage, var det andre teiger som lå midt mellom to gårdsveier, av og til nesten ute av syne dersom terrenget var kupert.

Under slike forhold måtte vipene nesten på vingene for å bli oppdaget. Overalt ble de beste utkikkspunktene etterstrebet, og av og til måtte terrenget forseres til fots for å komme nærmere potensielle vipeområder. Der teigene måtte scannes fra langt hold, ble det brukt litt mer tid enn ellers for å oppveie ulempen, men det er helt klart sannsynlig at flere vipere ble oversett på de mest utilgjengelige områdene enn ellers.

***Varierende tidsbruk var trolig en viktig feilkilde**

-Plutselig letter en vipe bak en haug, og når man posisjonerer seg for å få bedre oversikt, finner man tre til i gresset. Dess lengre tid som ble brukt på en lokalitet, dess større var sjansen for å få med seg alle vipene i området. I gode vipemarkeringer gikk det ofte lang tid med

på telling, notering og ikke minst kjønnsbestemming av vipene. Noen ganger ble rugende vipper funnet ved tredje- eller fjerde scanning av et slikt område. I områder tilsynelatende tomme for vippe, var ofte scanningen mer overfladisk, og langt kortere tid ble tilbragt i de «tomme» områdene. Ulik tidsbruk var helt klart medvirkende til at flere vipper ble oversett i områder med lite vipper enn i områder med gode bestander.

***Fuglebestander varierer over tid.**

Vippebestandene kan variere fra år til år. Dårlige hekkeresultat etterfulgt av en streng vinter kan redusere både lokale og totale vippebestander betraktelig. Gode hekkeforhold etterfulgt av milde vintre kan ha motsatt effekt. Dette er eksempler på avvik det er umulig å kontrollere, men viktig å ta med i betraktning.

Alt i alt er det mange metodiske utfordringer ved en slik telling, og både bestandstallene og til en viss grad karteringen av de hekkende vipene er beheftet med en nokså stor grad av usikkerhet. Men det er bedre enn et estimat, og kartene bør gi en god pekepinn om hvor mesteparten av Randabergs vipper normalt er å finne.

***Hekkesuksess**

Oppdraget fra Randaberg kommune omfattet dessuten en «etterkontroll» av vipemarkene for å forsøke å kunne si noe om eventuell hekkesuksess i de ulike delområdene. Dette er beheftet med flere metodiske utfordringer enn kartlegging av territoriehevdende vipper. Noen av disse utfordringene utdypes i avsnittene under. En noenlunde korrekt måling av hekkesuksess krever omfattende og tidkrevende overvåking av vippebestandene. En slik undersøkelse lå utenfor rammene til Randaberg kommunes vippetelling, men besøkene i vipemarkene i løpet av mai og juni ga oss en pekepinn om hvordan det gikk med vipene i noen av de viktigste vippekoloniene i Randaberg i 2018.

Vipper i Randaberg kommune hekkesesongen 2018

	Hann	Hunn	Ubestemt	Totalt
Åker	13	5	20	38
Stubbåker	36	40	147	223
Graseng	35	29	38	102
Annet	15	9	9	33
Totalt	99	83	214	396

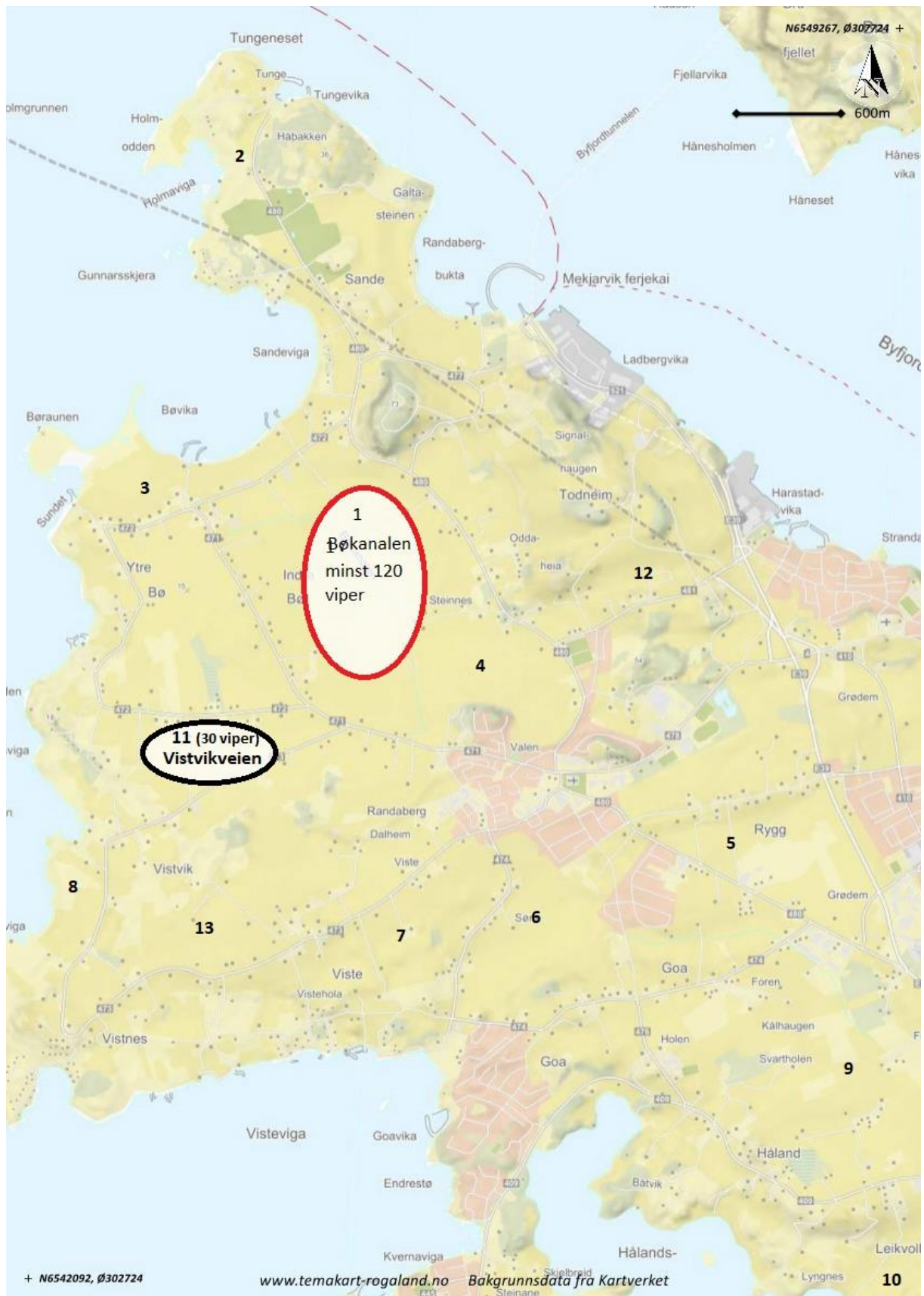
I perioden 13. til 24.april 2018 ble alle potensielle hekkeområder for vippe i Randaberg kommune besøkt av undertegnede. Alle vipper ble talt, og hekkeaktivitet ble notert. De fleste vipene ble dessuten kjønnsbestemt. Observasjonene ble tegnet inn på kart, og informasjon om markslag ble notert. De fleste områdene som huset vippe ved kartleggingen i april, ble

besøkt på ny i mai og juni for å prøve å dokumentere eventuell hekkesuksess i vipekoloniene. Vipene er som andre vadere reirflyktene, det vil si at de forlater reirgropa kort tid etter klekking og legger ut på næringssøk til fots sammen med foreldrene.

Familiegruppene kan forflytte seg langt vekk fra reirgropa på kort tid, og oppsøker gjerne områder med god næringstilgang og tilstrekkelig med vegetasjon til at vipeungene kan finne skjul fra predatorer. Vipeparet er dessuten langt mer anonyme etter at ungene har klekket, og oppdagelsesmulighetene reduseres dessuten utover i mai av at vegetasjonen gror til og tilbyr vipene bedre skjul. Resultatene fra etterundersøkelsen i mai og juni er derfor å betrakte som langt mindre nøyaktige enn selve kartleggingen, og må tillegges mindre vekt.

Over halve Randabergs landareal er dyrka mark, og det er potensielle hekkeområder for vipe over store deler av kommunen. Majoriteten av vipene ble funnet i de sørlige og sentrale delene av kommunen. Områdene på begge sidene av Bøkanalen utmerket seg spesielt, men gode kolonier ble også funnet blant annet på Viste og ved Hålandsvatnet. Relativt sett er det mer åker og stubbåker i jordbruksområdene på nord-Jæren enn det er lenger sør på Jæren. Dette er tradisjonelt sett vipes foretrukne hekkehabitat, og forklarer nok et stykke på vei den relativt tette vipebestanden i de bynære jordbruksområdene på Randaberg. Problemet for vipene som hekker på stubbåker er at områdene gjerne pløyes på våren, ofte mens det fortsatt er egg i reirgropa. Både kartleggingsrunden og etterkontrollen avdekket at dette er et høyst aktuelt problem for vipene i Randaberg. Alle hekkeområdene til vipe i Randaberg vil bli rapportert med polygoner på rapporteringsportalen Artsobservasjoner.no og kan etter hvert enkelt hentes ut fra artskart. Der vil det også gis kommentarer om markslag og eventuelle observasjoner fra området utover i hekkesesongen. Under er de fleste hekkeområdene for vipe i Randaberg tegnet inn på oversiktlige kart, og det presenteres også et utvalg bilder fra feltarbeidet.

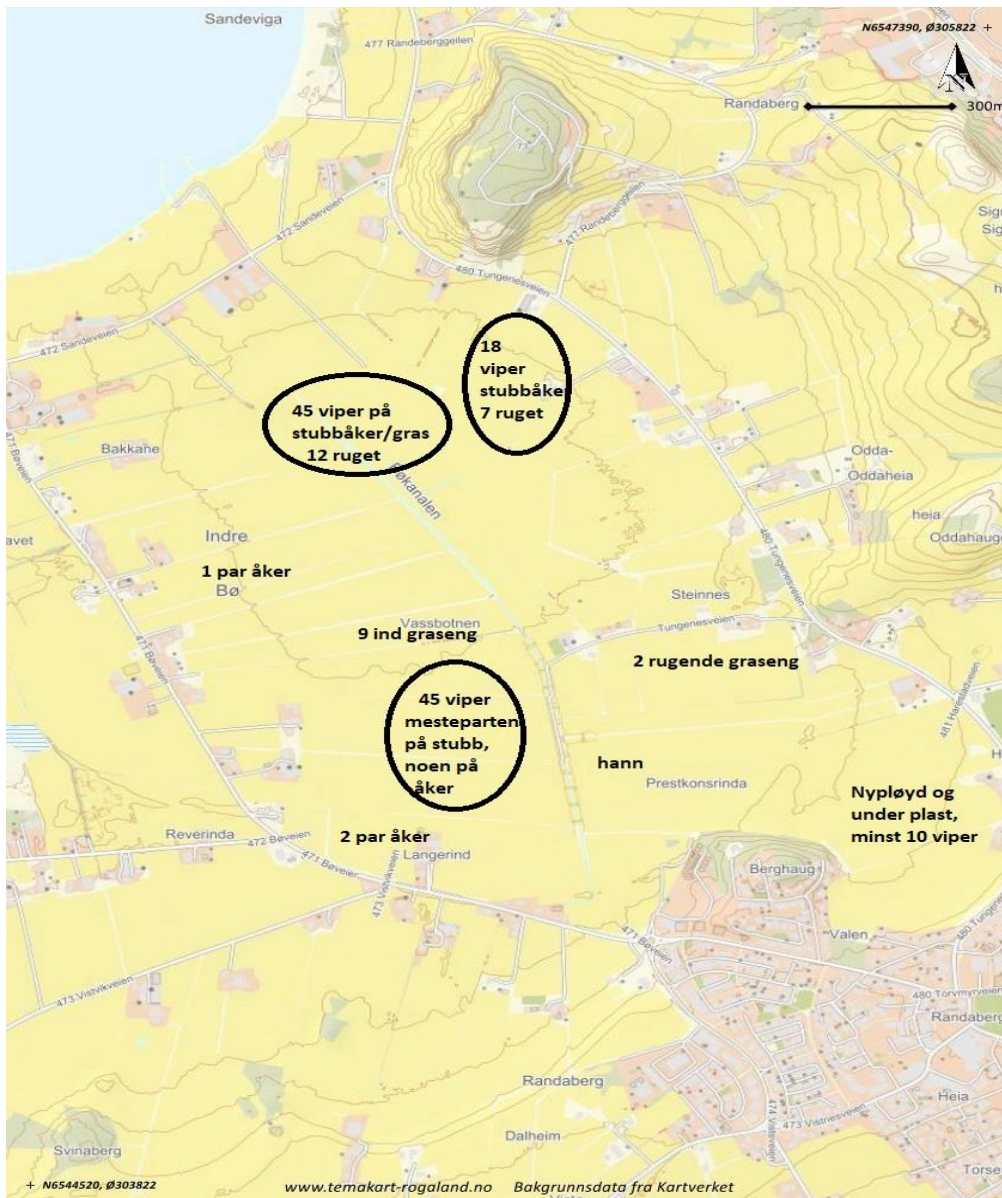

Randabergs beste vipeområder angitt på kart. De 13 dellokalitetene omtales nærmere under. Det ble funnet hekkende vipper også andre steder i Randaberg, men da stort sett bare enkle par eller territoriehevdende hanner.

1 & 4: Bøkanalen

Jordene langs begge sidene av Bøkanalen fra Sandeveien til Randaberg sentrum var tettpakka med vipere da jeg besøkte området 21.april. Området har litt steppepreg, og bestod av stubbåker, åker og graseng. En fin mosaikk. Områdene langs kanalen er trolig nokså fuktige, og det var overflatevann noen steder. På stubbåkrene ruget det mange vipere og mange hanner spilte. Blant de over 130 vipene som ble observert i området kan det nok ha vært fugler som ikke hekket. Like fullt en stor koloni, trolig blant de største i landet. Kartet under viser mer detaljert hvor vipene ble observert.

Da området ble kartlagt 21.april var mange av åkrene i området ikke pløyd. Situasjonen var annerledes midt i mai, da mye var nypløyd. Men det var mye vipere i området også da, og på grasengene lå hunnene og ruget flere steder. 19.juni ble det observert småflokker med vipere i området, minst 48 individer til sammen. Av disse kunne 41 sikkert aldersbestemmes, bare 6 av vipene var ungfugler. Et par med to små unger ble også sett midt i juni.

«Steppelandskapet» på østsida av Bøkanalen. Gårdene midt i bildet ligger ved Sandeveien mot nordvest.

Store vidder, mosaikkprega jordbrukslandskap og mye overvann på jordene. Områdene ved Bøkanalen huset minst 120 hekkende vipper.

Børaunen med Tungenes i bakgrunnen. Flotte strandenger med myr og små pytter med tilgrensende graseng. Noen vipper hekket her, men da både Tungenes og Børaunen ble besøkt i juni ble det knapt sett vipper i området.

Børaunen og Tungenes ble talt 17.april.

8, 11 & 13: Molviga, Vistvikveien og Vistnes

Noen av disse områdene ble besøkt i blikkstilte og klart vårvær 13.april, men kolonien ved Vistvikveien ble først talt 17.april.

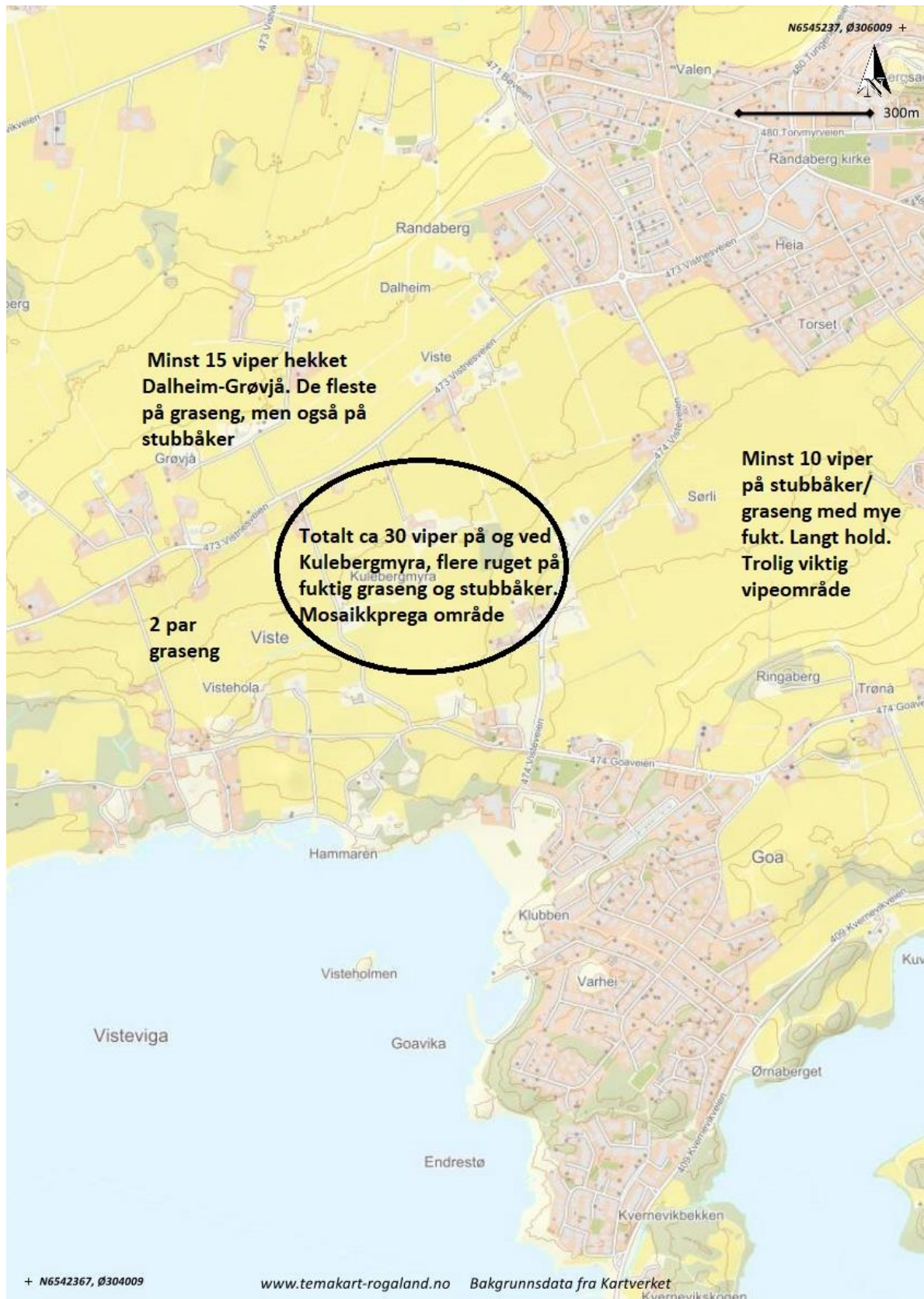

Mosaikkprega jordbrukslandskap helt ute i havgapet på Vistnes.

Mellom Bøveien og Vistvikveien hekket vipene nokså tett da området ble besøkt 13. og 17.april. Flere vipere ble også observert midt i mai, men da var de fleste stubbåkrene i området pløyd opp, og det var blant annet plantet salat. Vipetettheten var ikke like høy, men noen få kull ble sett. I midten av juni ble mange av vipekoloniene i Randaberg besøkt for å prøve å finne et forholdstall på fordelingen av voksne og unge vipere. Langs Vistvikveien ble 11 vipere aldersbestemt, alle disse var voksne.

6 & 7: Viste

Flere gode vipeområder i nærheten av Viste. Mosaikkprega jordbrukslandskap med mange fuktige partier. Felles var også at det var god oversikt over omgivelsene der disse koloniene var lokalisert.

Vipemarker på Randabergs sørside. Områdene på Viste/Vistnes ble talt 15.april

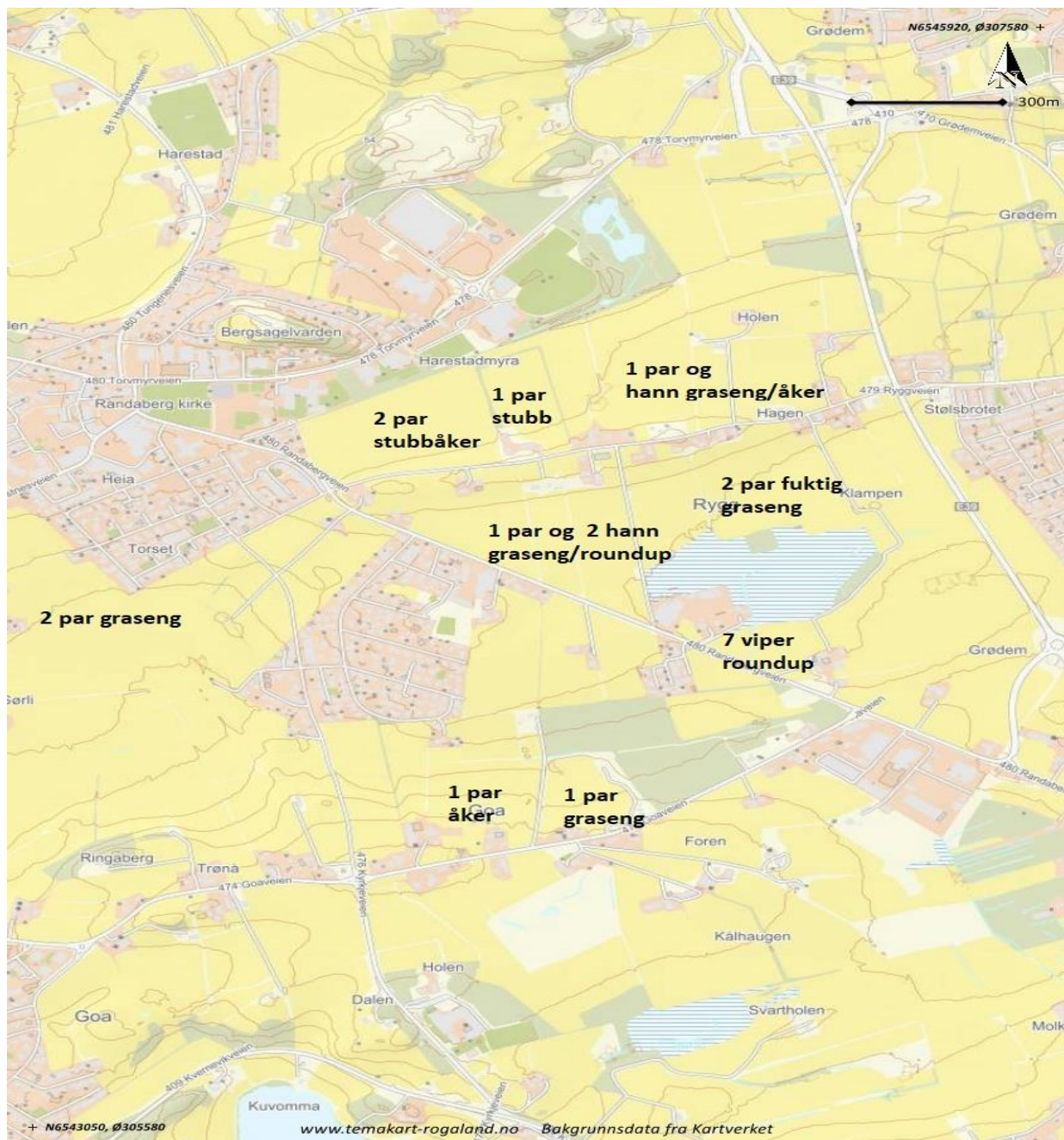
Ved sjekk av kolonien på Kulebergmyra i begynnelsen av juni ble det sett flere vipere i området. Noen varslet, og mange var delvis skjult i høy vegetasjon. Minst to flyvedyktige unger, og ytterlig to mindre vipeunger ble sett. Også på Sørli ble det observert vipeaktivitet utover våren

Denne vipeungen gikk sammen med to søsken og fire voksne vipere på «slettene» mellom Sørli og Ringaberg 19.juni.

Område 13 som vi har kalt Vistnes henger nesten sammen med Grøvjå-Dalheim (7 nord), men av praktiske årsaker er disse områdene presentert for seg. Disse markene som lå på høyden langs Vistnes huset overraskende mange vipper. De fuktigste markene finner man oftest i søkk i terrenget, ikke langs høydedrag. Hekkeplassene langs Vistnes var spredt over mange teiger og det var ikke tette vipeklynger noe sted. Da områdene ble besøkt i mai og i juni var gresset høyt og området langt mer uoversiktlig enn i april. Med unntak av noen få overflygende vipper ble det knapt sett vipper her verken i mai eller i juni. Områdene virket også svært tørre, og i mai «røyk» det sand fra de nysådde åkrene i den friske nordavinden.

5: Randaberg sentrum (Ryggmyra)

På sentrumsnær stubbåker hekket det vipet. Jordbruksområdene rundt Ryggmyra huset bra med vipet 21.april, men langt færre utover våren etter hvert som stubbåkrene ble pløyd opp.

9 & 10: Svartholen og Leikvoll

Både på Leikvoll og ved Svartholen ble de beste vipemarkene pløyd opp i begynnelsen av mai, og koloniene forsvant mer eller mindre. Kun spredte vipere, inklusive et kull med nokså store unger på Leikvoll tidlig i juni.

Vipenes Randaberg

Fordelt på Randabergs godt 14 kvadratkilometer med dyrka mark hekket det i 2018 omtrent 200 par med vipe. Dette gir et snitt på godt 14 par per kvadratkilometer. Dette snittet er nesten oppsiktsvekkende høyt, og plasserer Randaberg helt i toppen over «vipekommunene» i Norge.

Vipene forsvinner fra store deler av landet, også i nabolandene våre sliter vipa. Jordbrukskommunene Klepp, Time og Hå har blitt betegnet som vipas siste skanse her til lands. Tellingene i Stavanger i 2018 viser at de beskjedne jordbruksarealene i bykommunen ikke står tilbake for grasengene på Jæren når det gjelder vipetetthet. Av de tre store jordbrukskommunene sør på Jæren der vipebestanden allerede er kartlagt, var tettheten av viper bare høyere i Klepp der det hekket godt 12 par per kvadratkilometer dyrka mark for fem år siden. De tilsvarende tallene for Hå og Time var 5,6 og 3,8 par. Vipetettheten i Sola og Sandnes er ikke kjent, mens Randaberg altså kan vise til dem tetteste vipetettheten i Rogaland, og mest sannsynlig også i landet.

Spesielt med både Randaberg og Stavanger er at en relativt stor andel av jordbruksarealene brukes til grønnsaksdyrking. Lenger sør er det mer grasenger til forproduksjon. Dermed er forekomsten av stubbåkre god på våren. Dette er en populær hekkebiotop for vipene, og en stor andel av vipene i Randaberg hekket på stubbåker. Vipas generelle tilbakegang er ikke enkel å forklare med få ord. Årsakene er mange og sammensatte, og det er utenfor rammene for denne undersøkelsen å prøve å belyse disse. Likevel, undersøkelser av vipebestandene på Jæren de siste årene viser entydig at reproduksjonen er urovekkende lav. Det kommer rett og slett ikke nok viper på vingene til å opprettholde bestandene på sikt. Faktisk er reproduksjonen så lav at vipebestandene mange steder nærmest kollapser. I 2018 antas den tørre våren å ha påvirket næringstilgangen negativt i vipemarkene på Jæren, med høy ungedødelighet som resultat. Et generelt økt predasjonspress kommer man heller ikke vekk i fra når man diskuterer vipas utsatte posisjon. Endringer i måten man

driver jordbruk på har nok heller ikke gagnet vipa de siste tiårene. Overfladiske etterkontroller i Randabergs vipekolonier avdekket at mange vipereir ble ødelagt under jordbearbeidinga på våren. Eggene ble knust av plogen. Dette er et konkret problem som det med små midler og mye vilje burde være mulig å gjøre noe med. Vipetellingen i Randaberg våren 2018 avdekket at kommunen med rette kan kalle seg en vipekommune. Det forplikter.